

ANTİK ÇAĞ'IN SON BÜYÜK SAVAŞI

JAMES HOWARD-JOHNSTON

VakıfBank Kültür Yayınları: 0316
Tarih: 087

ANTİK ÇAĞ'IN SON BÜYÜK SAVAŞI
JAMES HOWARD-JOHNSTON

Özgün Adı
The Last Great War of Antiquity

Türkçesi
İlhami Tekin Cinemre

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü ve Son Okuma
Mehmet Yılmaz Akbulut

Kapak Görseli ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörleri
Oğuz Yarılgış
Sinan Çakır

VakıfBank Kültür Yayınları

İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi
No:7/A1 – Kat 13
Ümraniye 34768 İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2024
© James Howard-Johnston, 2021

ISBN 978-625-6647-35-0

Kitabın Türkçe yayın hakları AnotoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığı ile VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

The Last Great War of Antiquity was originally published in English in 2021. This translation is published by arrangement with Oxford University Press. VakıfBank Kültür Yayınları is solely responsible for this translation from the original work and Oxford University Press shall have no liability for any errors, omissions or inaccuracies or ambiguities in such translation or for any losses caused by reliance thereon.

Baskı
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mh. 137. Sk. No:12
34522 Esenyurt / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 444 62 18
Sertifika No: 71320

1. Baskı: Ağustos 2024

ANTİK ÇAĞ'IN
SON BÜYÜK SAVAŞI

JAMES HOWARD-JOHNSTON

TÜRKÇESİ
İLHAMİ TEKİN CİNEMRE

JAMES HOWARD-JOHNSTON

1942 yılında Dublin'de doğan yazar, 1966'dan 1971'e kadar Oxford Christ Church'te Yardımcı Öğretim Görevlisi olarak çalışmış ve bu süre zarfında Dumbarton Oaks'ta Yardımcı Araştırma Görevlisi olarak görev almıştır (1968-9). 2009 yılında emekli olana kadar Bizans Çalışmaları alanında Üniversite Öğretim Üyesi ve Oxford Corpus Christi Koleji Öğretim Üyesi olarak görev yapmıştır. Aynı kolejin 2000'li yılların ortalarında kısa bir süre geçici başkanlığını yapmıştır. Bizans'a Edward Gibbon'ın bakış açısıyla yaklaşmakta ve Bizans devleti ile Batılı akranları arasındaki karşılaştırmalara odaklanmaktadır. Howard-Johnston ayrıca Geç Antik Çağ, özellikle Roma-Pers Savaşları ve İslam'ın erken tarihi üzerine araştırmalar yapmıştır. Başlıca eserleri, (Nigel Ryan ile beraber) "The Scholar & the Gypsy: Two Journeys to Turkey", *Past and Present* (1992); (Paul Hayward ile editör) *The Cult of Saints in Late Antiquity and the Middle Ages: Essays on the contribution of Peter Brown* (1999); *Witnesses to a World Crisis: Historians and Histories of the Middle East in the Seventh Century* (2010); *Historical Writing in Byzantium* (2014); (ed.) *Social change in town and country in eleventh-century Byzantium* (2020)

İLHAMİ TEKİN CİNEMRE

2009 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü'nden mezun oldu. "Constantinus Hanedanı" başlıklı tez çalışmasını, 2012 yılında Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. 2018 yılında ise İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nden "Geç Antik Çağ'da Romalılar ve Sâsânîler Arasında Armenia (224-451)" adlı çalışmasıyla doktora derecesini aldı. Lisansüstü eğitimi sırasında, 2012 yılında Ulusal Ajans bursuyla Università del Salento (İtalya), 2015 yılında YÖK bursuyla Ottawa Üniversitesi (Kanada), Research Fellowship of Oxford University ve TÜBİTAK burslarıyla 2015-2017 yıllarında Oxford Üniversitesi'nde araştırma faaliyetlerini sürdüren Cinemre, 2022 yılında Sorbonne Üniversitesi'nde doktora sonrası çalışmalarını tamamladı. Hâlen Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalında doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Üvey kızım ve onun oğulları için

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	9
Haritaların Listesi	15
Şekillerin Listesi	15
Kronolojik Tablo	17
Takdim: James Howard-Johnston ve Antikçağın Son Büyük Savaşı	51
Türkçe Baskıya Önsöz	55
Önsöz	59
Giriş	63
1 Hüsrev'in İntikam Savaşı	71
Phocas'ın İktidarı Ele Geçirmesi	75
Perslerin Savaş Hazırlıkları	81
Seferlerin Başlaması	85
İkinci Pers Saldırısı	92
2 Heraclius Devrimi	101
Bati'da İsyan, Doğu'da Muhalefet	103
Mısır Savaşı	113
Phocas'ın Düşüşü	125
3 Pers Atılımı	137
Syceonlu Theodorus ve Savaş	138
Perslerin Suriye ve Küçük Asya'ya İlerleyişi, 610-13	143
Kudüs Olayı, 614	153
Akıbet	162
4 Hüsrev'in Kader Kararı	169
Senato'nun Mektubu	171
İran ve Turan	179
Pers İlerleyişlerinin Devamı	187
5 620'lerde Orta Doğu	201
Roma İmparatorluğu	203
Pers İşgali Altındaki Orta Doğu	220
Sasani İmparatorluğu	242

6 Hayatta Kalma Savaşının Başlangıcı	261
Heraclius'un 622'de Küçük Asya'da Komutayı Ele Alması	262
Balkanlar'daki Kriz	270
Avar Sürprizi	277
7 Heraclius'un İlk Karşı Saldırısı	285
Heraclius'un İlk Hamleleri	288
Pers Topraklarının İşgali	295
Heraclius'un Pers Avı	304
8 Savaşın Doruk Noktası	317
Heraclius'un İzinde	322
Theophanes'in Kroniğinde Bilgi, Kafa Karışıklığı ve Dezenformasyon	328
Konstantinopolis Kuşatması	340
Perslerin Geri Dönüşü	356
9 Heraclius'un İkinci Karşı Saldırısı	365
Türk-Roma İttifakı	367
Mezopotamya'nın İşgali	376
Ctesiphon'a Yürüyüş	383
Hüsrev'in Düşüşü	387
10 Barışa Giden Zorlu Yol	395
Müzakerelerin İlk Turu	396
Konstantinopolis'te Zafer Kutlamaları	402
Müzakerelerin İkinci Turu	411
Kudüs'te Zafer Kutlamaları	421
Nihai Uzlaşma	428
11 Sonuç	435
Açıklamalar	437
Sonuçlar	447
Sonsöz	465
Ekler	471
Kaynakça	495
Dizin	521

KISALTMALAR

AMI	<i>Archäologische Mitteilungen aus Iran</i>
<i>An. Boll.</i>	<i>Analecta Bollandiana</i>
AT	<i>Antiquité tardive</i>
BAR	British Archaeological Reports
BASOR	<i>Bulletin of the American Schools of Oriental Research</i>
BMGS	<i>Byzantine and Modern Greek Studies</i>
BSOAS	<i>Bulletin of the School of Oriental and African Studies</i>
Byz.	<i>Byzantion</i>
BZ	<i>Byzantinische Zeitschrift</i>
CAH	<i>Cambridge Ancient History</i>
CFHB	Corpus Fontium Historiae Byzantinae
CRAI	<i>Comptes rendus de l'Académie des inscriptions et belles-lettres</i>
CSCO	Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium
CSHB	Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
DOP	<i>Dumbarton Oaks Papers</i>
EHR	<i>English Historical Review</i>
EIr	<i>Encyclopaedia Iranica</i>
GRBS	<i>Greek, Roman and Byzantine Studies</i>
<i>Ist.Mitt.</i>	<i>Istanbuler Mitteilungen</i>
JA	<i>Journal asiatique</i>
JHS	<i>Journal of Hellenic Studies</i>
JÖB	<i>Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik</i>
JRA	<i>Journal of Roman Archaeology</i>
JRAS	<i>Journal of the Royal Asiatic Society</i>
JRS	<i>Journal of Roman Studies</i>
JTS	<i>Journal of Theological Studies</i>
MGH	Monumenta Germanicae Historiae
NC	<i>Numismatic Chronicle</i>
ODB	<i>Oxford Dictionary of Byzantium, 3 c. (New York, 1991)</i>
PG	<i>Patrologia Graeca</i>
PL	<i>Patrologia Latina</i>

PO	<i>Patrologia Orientalis</i>
REB	<i>Revue des études byzantines</i>
RN	<i>Revue numismatique</i>
SNS	<i>Sylloge Nummorum Sasanidarum</i>
TIB	<i>Tabula Imperii Byzantini</i>
TM	<i>Travaux et mémoires</i>
TTH	<i>Translated Texts for Historians</i>
VV	<i>Vizantiskij Vremmenik</i>

BİRİNCİL KAYNAKLAR

- Agap. A. A. Vasiliev, ed. ve çev., *Kitab al-'Unvan, histoire universelle écrite par Agapius (Mahboub) de Menbidj*, PO 7.4 ve 8.3
- Bal. al-Baladhuri, *Kitab futuh al-buldan*, ed. M.J. de Goeje, *Liber expugnationis regionum* (Leiden, 1866), çev. P.K. Hitti, *The Origins of the Islamic State* (New York, 1916) and F.C. Murgotten, *The Origins of the Islamic State, Part II* (New York, 1924)
- Chron.1234 *Chronicon ad annum Christi 1234 pertinens*, ed. J. B. Chabot, CSCO, *Scriptores Syri*, 3.ser., 14 (Paris, 1920), partial çev. A. Palmer, *The Seventh Century in the West-Syrian Chronicles*, TTH 15 (Liverpool, 1993), 111–221
- Chron.724 *Chronicon miscellaneum ad annum Domini 724 pertinens*, ed. E. W. Brooks, CSCO, *Scriptores Syri* 3, *Chronica Minora II* (Louvain, 1960), 77–154, kısmen çev. Palmer, *Seventh Century*, 13–23
- Chron.Pasch. *Chronicon Paschale*, ed. L. Dindorf, CSHB (Bonn, 1832), kısmen çev. M. ve M. Whitby, *Chronicon Paschale 284-628 ad*, TTH 7 (Liverpool, 1989)
- Geo.Pis Georgius Pisides: A. Pertusi, ed. ve çev., *Giorgio di Pisidia poemi: I panegirici epici* (Ettal, 1959); L. Tartaglia, ed. ve çev., *Carmi di Giorgio di Pisidia* (Torino, 1998)

- HNov J. Konidaris, ed. ve çev., *Die Novellen des Kaisers Herakleios*, Fontes Minores 5.3 (Frankfurt, 1982)
- H.Patr.Alex. *History of the Patriarchs of the Coptic Church of İskenderiye (St. Mark to Benjamin I)*, ed. ve çev. B. Evetts, PO 1.2 ve 4, 5.1, 10.5
- JA (Antakyalı Ioannes) Ioannes Antiochenus: U. Roberto, ed. ve çev., *Ioannis Antiocheni fragmenta ex historia chronica*, Berlin-Brandenburgische Ak. Wiss., Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur 154 (Berlin, 2005)
- JN (Nikiûlu Ioannes) H. Zotenberg, ed. ve çev., *Chronique de Jean, évêque de Nikiou* (Paris, 1883)
- Khuz.Chron. (*Khuzistan Chronicle*) *Chronicon anonymum*, ed. I. Guidi, CSCO, *Scriptores Syri 1, Chronica Minora I* (Paris, 1903), 15–39, çev. T. Nöldeke, ‘Die von Guidi herausgegebene syrische Chronik übersetzt und commentiert’, *Sitzungsberichte der kais. Ak. Wiss., Phil.-hist. Cl.*, 128 (Viyana, 1893), Torino çev. Greatrex and Lieu, *Roman Eastern Frontier*, 229–37
- MD Movses Daskhurants’i (or Kałankatuats’i), ed. V. Arak’eljan, *Movses Kałankatuats’i: Patmut’iwn Ałuanits’* (Erevan, 1983), çev. C. J. F. Dowsett, *Moses Dasxuranc’i’s History of the Caucasian Albanians* (Londra, 1961)
- Mich.Syr. (Süryani Mihail) J. B. Chabot, ed. ve çev., *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche Jacobite d’Antioche (1166–1199)*, 5 c. (Paris, 1899–1924)
- Mir.Dem. (*Miracula S. Demetrii*) P. Lemerle, *Les Plus Anciens Recueils des miracles de saint Démétrius, I Le Texte* (Paris, 1979), *II Commentaire* (Paris, 1981)

- Níc. Nicephorus, *Breviarium*, ed. ve çev. C. Mango, *Nikephoros Patriarch of Constantinople, Short History*, CFHB 13 (Washington DC, 1990)
- Paul D (*Diyakoz Paulus*) *Pauli historia Langobardorum*, ed. L. Bethmann ve G. Waitz (Hanover, 1878), çev. W. D Foulke, *Paul the Deacon, History of the Lombards* (Philadelphia, PA, 1907), çev. F. Bougard, *Paul Diacre, Histoire des Lombards* (Turnhout, 1994)
- ps.S (ps.Sebeos) *Patmut'iwn Sebeosi*, ed. G. V. Abgaryan (Erevan, 1979), çev. R. W. Thomson içinde R. W. Thomson ve J. Howard-Johnston, *The Armenian History Attributed to Sebeos*, TTH 31, 2 c. (Liverpool, 1999), I *Translation and Notes*, II *Historical Commentary*
- Seert Chron.* *Seert Chronicle*: ed. A. Scher, çev. A. Scher, R. Griveau, vd., *Histoire nestorienne (Chronique de Séert)*, PO 4.3, 5.2, 7.2, 13.4
- Sim. Theophylactus Simocatta, *Historiae*, ed. C. de Boor, rev. P. Wirth (Stuttgart, 1972), çev. Michael ve Mary Whitby, *The History of Theophylact Simocatta* (Oxford, 1986)
- Strategicon* Mauricius, *Strategicon*, ed. G. T. Dennis ve çev. (German) E. Gamillscheg, CFHB 17 (Viyan, 1981), çev. (İngilizce) G. T. Dennis, *Maurice's Strategikon: Handbook of Byzantine Military Strategy* (Philadelphia, PA, 1984)
- TA T'ovma Artsruni *Patmut'iwn Tann Artsruneats'*, ed. K. Patkanean (St Petersburg, 1887), 2.3 (89.20–1), çev. R. W. Thomson, *Thomas Artsruni: History of the House of the Artsrunik'* (Detroit, MI, 1985)
- Tab. (al-Tabari) ed. M. J. de Goeje et al., *Annales quos scripsit Abu Djarfar Mohammed ibn Djarir at-Tabari*, 15 c. (Leiden, 1879–1901), kısmen çev. C. E. Bosworth, *The Sasanids, the Byzantines, the Lakhmids, and Yemen: The History of al-Tabari V* (ss. 813–1072), K. Y. Blankinship, *The Chal-*

lence to the Empires, H of Tab. XI (ss. 2016–212), ve Y. Friedmann, *The Battle of al-Qadisiyyah and the Conquest of Syria and Palestine, H of Tab. XII (ss. 2212–418)* (Albany, NY, 1999, 1993, 1992)

Theod.Sync., *Hom. I*

Theodorus Syncellus, *Homily I*, ed. L. Sternbach, *Analecta Avarica*, Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Filologiczny, ser.2, 15 (Kraków, 1900), 298–320

Theod.Sync., *Hom. II*

Theodorus Syncellus, *Homily II*, ed. C. Loparev, 'Staroe svidetelstvo o polozhenii rizy Bogorodnitsy vo Vlahherniakh...', VV 2 (1895), 581–628, 592–612, çev. Averil Cameron, 'The Virgin's Robe: An Episode in the History of Early Seventh-Century Constantinople', Byz. 49 (1979), 42–56, repr. In Cameron, *Continuity and Change in Sixth-Century Byzantium* (Londra, 1981), no. XVII

Theoph.

Theophanes, *Chronographia*, ed. C. de Boor, 2 c. (Leipzig, 1883–5), çev. C. Mango and R. Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History ad 284–813* (Oxford, 1997)

V.Anast. (*Vita S. Anastasii*)

Vita S. Anastasii, ed. ve çev. B. Flusin, *Saint Anastase le Perse et l'histoire de la Palestine au début du VIIe siècle, I Les Textes* (Paris, 1992)

V.Georg. (*Vita S. Georgii*)

ed. C. Houze, 'Vita S. Georgii Chozebitae. . .', *An. Boll.* 7 (1888), 97–144, 336–70

V.Ioannes (*epit.*)

ed. E. Lass.-Zizicas, 'Un Épitomé de la Vie de S. Jean l'Aumônier par Jean et Sophronios', *An.Boll.* 88 (1970), 265–78

V.Theod. (*Vita S. Theodori*)

A.-J. Festugière, ed. ve çev., *Vie de Théodore de Sykéôn*, 2 vols (Brüksel, 1970)

TAKDİM

JAMES HOWARD-JOHNSTON VE ANTİKÇAĞIN SON BÜYÜK SAVAŞI

TURHAN KAÇAR

Batı dünyasında Sasani dönemi üzerine tarih çalışmalarının kökeni 19. yüzyılın son çeyreğine kadar geri gitmektedir. 1875’de Oxford Üniversitesi profesörlerinden George Rawlinson *The Seventh Great Oriental Monarchy, or the Geography, History and Antiquities of the Sassanian or the New Persian Empire* adlı eserinin yazımını tamamladı. Bundan sadece birkaç yıl sonra ünlü Alman oryantalist Theodore Nöldeke, Taberî’nin Sasani tarihiyle ilgili cildini kapsamlı bir giriş ve açıklayıcı notlarla birlikte yayınladı. Ancak bu iki eser, Sasani tarihi üzerine daha kapsamlı çalışmalar için hemen bir zemin oluşturmadı. Danimarkalı İran dilleri ve kültürleri uzmanı Arthur Christensen, 1907 yılında Sasani devlet ve toplum yapısını ele aldığı *L’empire des Sassanides. Le peuple, l’état, la cour* adlı eserini yayınladı ve bu eser, genişletilmiş ikinci basımı 1944 yapılan *L’Iran sous les Sassanides*’in - temeli oldu. Christensen’den sonra, Sasani tarihi ilk defa 1990 yılında Klaus Schipmann’ın *Grundzüge der Geschichte des Sasanidischen Reiches* eseriyle müstakil bir monografinin konusu oldu. Sasani tarihi üzerine çalışmalarda 2000’li yıllar bir tür “yükseliş dönemini” temsil eder. Bu yükselişin itici gücü, Peter Brown’un 1971’de yayınladığı ve Roma/Bizans tarih yazımının yönünü Doğu Akdeniz’e daha fazla çeviren *The World of Late Antiquity*’dir. Bu eserin son bölümleri Sasanilerin dünyasının sadece batı için değil Orta Asya için de önemini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla elinizde tuttuğunuz James Howard-Johnston’un bu çok önemli eserini biraz da bu tarih yazım geleneğini dikkate alarak değerlendirmemiz gereklidir.

Okuyacağınız bu eserin yazarı, 2009 yılındaki emekliliğine kadar Oxford’da Corpus Christi Kolejinde Bizans tarihi dersleri okutmuş İngiliz Bizans tarihçisi James Douglas Howard-Johnston’un ilgi alanı içerisinde Bizans tarih yazımı, Bizans askerî ve siyasi tarihi, Avrasya bozkırları, Sasani tarihi, orta çağ hukuku ve toplumsal yapısı gibi çok farklı konular yer alsa da çalışma alanının merkezi konusunu yedinci yüzyılda Bizans dünyası ve Orta Doğu oluşturmaktadır. Nitekim onun 2010 yılında yayınladığı *Witnesses to a World Crisis: Historians and Histories of the Middle East in the Seventh Century* (Oxford, 2010) adlı eseri dönemin kaynaklarına hâkimiyetinin yaklaşık altı yüz sayfalık uzun bir ifadesidir.

Geç antik çağda İran dünyasına hâkim olan Sasani hanedanı ve bu hanedanın Roma ile ilişkileri bilhassa batıda tarih çalışmalarında bir gelenek oluşturmuşsa da Türkçe akademik tarih literatürü Bizans tarihi hakkında kısmen de olsa bir farkındalık göstermesine karşın, Sasani tarihinin önemini pek fark edebilmiş değildir. Günümüzde Avrasya ve Orta Doğu diye bilinen bölgelerin hâkimleri olan bu hanedanın tarihi, kendi münferit tarihleri kadar, İslam öncesi Türk tarihi (Göktürk, Avar, Hazar), İslam'ın doğuşu ve Doğu Akdeniz ile İran'daki hızlı fetihlerinin, Avrupa ortaçağının ve elbette üzerinde yaşadığımız Anadolu tarihinin bütünleyicisi olarak da önemlidir. 224-651 arasında faal olan Sasani İran'ının yarattığı kültürel etkinin yankıları üç dört yüz yıl sonra eserlerini kaleme alan Taberî ve Firdevsî gibi yazarları hem tematik hem de perspektif olarak derinden etkilemiştir. Bu bağlamda “Antikçağın son büyük savaşı” diye adlandırılan bir “dünya savaşının” tarihi, yukarıda söz edilen bütün alanlara temas etmesi nedeniyle bir laboratuvar çalışması gibi ele alınmayı hak etmektedir.

James Howard-Johnston, on bir bölümden oluşan okuyacağınız kapsamlı anlatıya, 602'de Constantinopolis'te ekonomik darboğazdan dolayı darbeci askerlere destek veren Yeşiller grubunun da katılımıyla, askerî projelerinin ekonomik temeli zayıf olan Mauricius'un (582-602) tahttan indirilip ailesiyle birlikte vahşice katledilmesiyle başlamaktadır. Bir zamanlar İmparator Mauricius'un himayesi sayesinde tahtını korumayı başaran Sasani kralı II. Hüsrev (590-628), öldürülen imparatorun intikamını alma bahanesiyle Doğu Roma topraklarını işgal etti. Roma bakış açısını yansıtan olayların çağdaşı tarihçi Theophylactus Simocattes, Sasani kralının, “İmparator Mauricius'un aziz hatirasını muhafaza etme bahanesiyle” “antikçağın son büyük savaşını” kasten çıkardığını yazmaktadır. Constantinopolis'te Mauricius'un yerine tahta çıkarılan Phocas (602-10) ne ekonomik krizi önleyebildiği ve ne de Anadolu içlerine kadar ilerleyen Hüsrev'in ordularına karşı koyabildiği için 610 yılında bir başka askerî darbeyle tahtını kaybetti. Howard-Johnston'ın ifadesiyle bir “devrimle” iş başına gelen Doğu Roma'nın yeni imparatoru Heraclius (610-41), 613'te Sasanilerle bir askerî çatışmayı göze aldıysa da bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Bir yanda Sasanilerin diğer yanda Balkanlarda Avarların baskısıyla karşılaşan Heraclius, “ağa yakalanmış bir balık gibi” “barışı satın almak” zorunda kaldı. Avar Sasani ittifakı, 626 yazında Constantinopolis'i kuşatarak, Doğu Roma'yı tamamen tasfiye etmeyi planlamışsa da sadece on gün sürebilen bu kuşatma başarısızlıkla sonuçlandı. Bu arada Heraclius da başka bir ittifakın peşindeydi. Doğu Roma imparatoru, Batı Göktürkleriyle (veya Hazarlar?) ittifak kurarak Sasanilere nihaî darbeyi vurmaya planladı. Heraclius Aralık 627'de Ninova'da İran ordularını yendi ve “büyük savaş” 628'de aristokratların tepkisiyle karşılaşan II. Hüsrev'in askerî bir darbeyle tahttan indirilerek öldürülmesiyle sona erdi.

James Howard-Johnston'un hem kronolojik hem de tematik bir çerçeveye yerleştirdiği *Antikçağın Son Büyük Savaşı*, farklı perspektiflerden gerçekten öğretici bir içeriğe sahiptir. Constantinopolis'te 602 yılında bir darbe ile başlayan ve 628'de Ctesiphon'da (Medâin) bir başka askerî darbeye sona eren "Antikçağın son büyük savaşı", askerî darbelerin toplumları nasıl bir felakete sürükleme potansiyeline sahip olduğunu göstermesi bakımından çok önemlidir. Diğer yandan bu kapsamlı ve derinlemesine araştırma, geç antik çağdaki bir dünya savaşı bağlamında Çin'den Orta Avrupa'ya kadar geniş bir coğrafyada şekillenen / değişen ittifaklar veya hareketlilikleri ve bu coğrafyalardaki siyasi tarihlerin ne kadar da iç içe geçmiş olduğunu, dolayısıyla Sasanî, Roma, Avar, Göktürk, Hazar, siyasi tarihlerinin (hiç şüphesiz kültür tarihlerinin de) tek başına okunamayacağını göstermektedir. Aynı durum Hristiyan, İslam, Yahudi ve Zerdüş tarihleri için de geçerlidir. "Antikçağın bu son büyük savaşının" hikâyesini, sadece çok farklı dillerden günümüze ulaşan değişik türlerdeki yazılı kaynakların imkânlarıyla değil, coğrafyalarını da (Doğu Anadolu, Irak, İran, Kafkasya) yakından tanıyarak anlatan Howard-Johnston, bu coğrafya tecrübelerini, kaya kabartmalarından sikkelere, arkeolojik kalıntılar ve yüzey araştırması raporlarından elde ettiği sonuçlara dayanarak sunmaktadır. Eserde görülen kaynak zenginliği ve hakimiyeti, bu eserin nasıl bir titizlikle hazırlandığını gösterdiği gibi böyle bir tarih eserinin nasıl hazırlanması gerektiği konusunda da bir ders niteliğindedir.

Son olarak, kitap çevirmek bir akademisyen için "getirisi" olan bir uğraş değil, sadece akademik tutku meselesidir. Ancak bilhassa tarih eserlerinin alana hâkim olan tarihçiler tarafından çevrilmesi çok değerli bir çabadır, çünkü alan bilgisini, ilgili dil bilgisiyle birleştirebilen bir tarihçi terminolojik hatalardan kaçınabileceği için okur açısından çok ciddi bir güven konforu sunmaktadır. Bu eserin çevirmeni İlhami Tekin Cinemre, hem Roma-Sasanî ilişkilerinin tarihsel hikayesine yakınan vakıf olan hem de akademik çalışmalarının merkezine geç antikçağ Ermeni tarihini aldığı için dönemin kaynaklarına da layıkıyla hâkim bir tarihçidir. Çevirmenin, akademik tutkularının peşinden gidebilme cesaretine sahip olması da okur açısından önemli bir şanstır. Bu eserin, yedinci yüzyıl sahnesinde yer alan bütün oyuncuların (İslamiyet'in ortaya çıktığı yedinci yüzyılın tarihsel ortamını ve Sasanî gücünün nasıl çöktüğünü merak eden Ortaçağcılar, Bizans tarihçileri, İslam tarihçileri, Genel Türk tarihçileri, ve genel manada entelektüel tarih okurları, için uzun yıllar standart bir anlatı olarak kalacağı şüphesizdir. Onun için bu kitabın okurları hem eseri gündemine alan Vakıfbank Kültür Yayınlarına ve değerli editörü Mehmet Yılmaz Akbulut'a ve hem de dilimize kazandıran İlhami Tekin Cinemre'ye müteşekkir kalacaklardır.

Muğla, Sıtkı Koçman Üniversitesi